

Souvětí se souřadnými vedlejšími větami

Josef Štěpán

Peroutkova 1760/19, 150 00 Praha 5

stepan.josef@centrum.cz

Complex sentences with paratactic subordinate clauses

ABSTRACT: In the frame of the formal-semantic level description of the language system, complex sentence with paratactic subordinate clauses is delimited on the complex-sentence element level. In this type of complex sentence, subordinate clauses of the same complex-sentence element role are connected by a paratactic (from the formal-semantic point of view) connective (special paratactic connectives are found in apposition). A classification of complex sentences with paratactic subordinate clauses is presented as a hierarchized complex-sentence system. In the first phase of the classification, a given complex sentence containing three or more clauses is classified according to the semantic-syntactic relationships (coordination, restricted coordination, determination, restricted determination, apposition). In the second phase, in coordination (or restricted coordination) and apposition, either the hypotactic connective is repeated, or the individual subordinate clauses are introduced by different connectives; coordination display also ellipsis of the hypotactic connective in the second clause. In the third phase of classification, semantic relationships among the subordinate clauses (copulative, escalating, adversative, disjunctive) are identified in coordination; in the various hypotactic connectives, their word-class role is noticed.

KEYWORDS: complex sentence, paratactic subordinate clauses, coordination and apposition of subordinate clauses, repetition of hypotactic connectives

KLÍČOVÁ SLOVA: souvětí, souřadné vedlejší věty, koordinace a apozice vedlejších vět, opakování podřadicích spojovacích výrazů

0. ÚVODEM

Formálně-sémantický rovinný popis (FSRP) jazykového systému na rozdíl od funkčního generativního popisu (FGP), který vychází ze sémantiky (postuluje se funkční ekvivalence mezi závislou klauzí a větným členem,¹ srov. Panevová 2014: 34), postupuje od formy, od toho, že v souvětě syntaxi mají klíčové postavení spojovací výrazy jako syntakticky aktivní elementy. To má pak za následek, že souvětí se chápe jako specifická, samostatná syntaktická jednotka. Rozhodující je empirický strukturalistický popis jazykového systému jako inventáře souvětí, souvětěných konstrukcí, které jsou hierarchicky uspořádány jako jazykový systém souvětěných členů (klauzí). Ke zjišťování shod a rozdílů mezi jednotlivými

¹ Z této ekvivalence se vyvozuje, že rozdíl mezi větou jednoduchou a podřadným souvětím není z hlediska tektogramatické reprezentace relevantní. V podřadném souvětí jsou však vedle závislých klauzí (vedlejších vět) i nepravé věty vedlejší, polovedlejší věty atd., které nejsou ekvivalentní s větným členem (Štěpán 2013: 89n., 85n., aj.) a které zakládají potřebu samostatného popisu podřadného souvětí.

souvětnými konstrukcemi užíváme substitute jednoho spojovacího výrazu jiným spojovacím výrazem (Štěpán 2013: 9).

Kombinací elementárních syntaktických jednotek, souvětných členů (vět hlavních, vedlejších, nepravých vedlejších vět atd.), vznikají různé druhy komplexních jednotek, souvětí. Nejpodrobněji je popsáno jednoduché souvětí (Svoboda 1972), které se skládá vždy jen ze dvou souvětných členů (vět, klauzí). Nejnověji se takovým souvětím jako samostatnou, svébytnou syntaktickou jednotkou zabývá F. Štícha (2013) a J. Štěpán (2013). Méně často je v současné české lingvistice vykládáno souvětí složené (složitě), které je vícečlenné (má tři nebo více souvětných členů). Vedle zmínek v některých mluvnicích a článkách bylo popsáno složitě souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět knižně (Štěpán 1977). Nejnověji na základě elektronických korpusů byly u tohoto souvětí podrobně popsány kontaktní dvojice různovětných podřadících spojovacích výrazů, které existují jen u tohoto typu souvětí (Štěpán 2011). V základních mluvnicích bývá jako jeden typ souvětí o třech a více větách stručně zmiňováno souvětí se souřadnými (několikanásobnými) vedlejšími větami (Trávníček 1951: 723–725; Havránek – Jedlička 1960: 393; Hrbáček 1965: 31; Bauer – Grepl 1972: 313–314; Grepl – Karlík 1986: 458–459). Souvětí se souřadnými vedlejšími větami jen ve vztahu koordinace se samostatně několikrát věnovala R. Bergerová, která stranou nechala oslabenou koordinaci, determinaci, oslabenou determinaci a apozici mezi souřadnými vedlejšími větami; souvětím s koordinovanými vedlejšími větami se zabývala z hlediska těsnosti, resp. volnosti jejich spojení (Bergerová 1983) a z hlediska kvantitativní lingvistiky (Bergerová 1985, 1986).

Zásadně odmítáme introspekci a v současné době, kdy se lingvisté věnují především výzkumu mluvené nespisovné češtiny, se při popisu souvětí opíráme o dlouhodobou vlastní excerpici **psaných, především odborných textů**, které naprosto převažují, a textů beletristických. Psané odborné texty jsou spisovné a obsahují v souvětích se souřadnými vedlejšími větami složitější myšlenky než projevy mluvené nespisovné češtiny. Autoři excerpovaných textů se narodili po roce 1920. Dále vycházíme z rozsáhlého elektronického korpusu psaných textů v Českém národním korpusu. Písemný pramen dokladu souvětí a elektronický korpus jsou zaznamenány v závorce u každého souvětí, seznam excerpovaných textů, který umožňuje přehled i o stylových oblastech, a elektronický korpus jsou připojeny samostatně v závěru tohoto článku.

Dříve než se budeme zabývat vymezením pojmu souvětí se souřadnými vedlejšími větami, je třeba si všimnout pojmu koordinace, který je odlišný od našeho pojetí. J. Panevová (2014: 146–149) za koordinaci považuje poměr slučovací, odporovací, vylučovací, stupňovací, důvodový, konfrontační, soupeření a důsledkový a zastává tak stanovisko, které nacházíme už dříve v české syntaxi (k pojmu koordinace podrobněji Štěpán 2009: 5n.), totiž že termín koordinace je synonymní s termínem souřadnost (parataxe), který ovšem J. Panevová neužívá, protože formálněsyntaktický pojem souvětí souřadné v rámci funkčního generativního popisu považuje za nejasný (Panevová 2014: 34). Domnívám se, že jen poměr slučovací, stupňovací, odporovací a vylučovací jsou koordinací, protože u těchto poměrů nedochází k začlenění druhé věty do první, jeden souvětný člen

se přiřazuje jinému souvětnému členu na stejné úrovni. Naproti tomu poměr důvodový a důsledkový jsou determinací, neboť u nich k tomuto zařazení dochází, oba souvětne členy jsou sémantickosyntakticky na různé úrovni (Štěpán 2013: 93, 97). F. Štícha (2013: 871n.) pracuje s pojmem souvětne koordinace tak, že do něho nezařazuje podobně jako naše pojetí poměr důvodový a důsledkový (řadí tam však kontrastně porovnávací poměr), současně ovšem odmítá pracovat s formálněsyntaktickými pojmy souřadnost (parataxe) a podřadnost (hypotaxe), třebaže uznává oprávněnost rozlišování formálněsyntaktických a sémantickosyntaktických pojmů u tzv. nepravých vedlejších vět, kde jde o hypotaktické vyjádření koordinace (Štícha 2013: 797n.).

Souvětí se souřadnými vedlejšími větami definujeme v rámci FSRP jako souvětí, v němž dochází ke zmnožení vedlejší věty stejné souvětnečlenské platnosti, je to rozvíetí **do šířky**, přičemž tyto vedlejší věty jsou ve formálněsyntaktickém vztahu souřadnosti (ten je vyjádřen souřadícími spojovacími výrazy) a jsou v nejrůznějších významových poměrech, srov. *Zdá se, že nám to s lipany zase nevyšlo a že se zde neuchytili* (SYN2005), kde jde o souřadné věty podmětne v poměru slučovacím. Naproti tomu souvětí s vedlejšími větami, které jsou spojeny podřadně a které nazýváme souvětí s řetězovou závislostí vedlejších vět, má rozvíetí do hloubky (Štěpán 2011: 1045). Systémově je důležité, že zatímco pro souvětí s řetězovou závislostí je typické užívání rozdílných podřadících výrazů, pro souvětí se souřadnými vedlejšími větami je příznačná tendence k jejich opakování, srov. např. (1.1), (4.1).

Pojem souvětí se souřadnými vedlejšími větami **není ostře a jednoznačně ohraničen** od jednoduché věty s několikanásobným (souřadným) přísudkem. Např. následující doklad *Ale ti (autoři divadelních her), co je nevydáte, co je nevystavíte, co je nehrajete, to jsou okamžitě nepřátelé* (Lacina – Prokop 46) obsahuje tři sémanticky blízké přísudky, které mají identický podmět (*co*) a předmět (*je*), což by svědčilo o jednoduché větě se souřadným přísudkem, ale protože jde o věty vedlejší, nejedná se o souřadný přísudek, ale o souřadné vedlejší věty. O vedení hranice mezi jednoduchou větou s několikanásobným přísudkem a souvětím souřadným se vedou už dlouho spory (Hrbáček 1960; Svoboda 1972: 14–15; Škodová 2009).

Než se budeme věnovat klasifikaci souvětí se souřadnými vedlejšími větami, je třeba uvést dvě poznámky.

Poznámka 1. Důležitý je především **pojem podřadící (hypotaktický) spojovací výraz**, který vedlejší věty uvozuje. Navazujeme na koncepci K. Svobody, která nově popisuje souvětí jako samostatnou syntaktickou jednotku. Podřadící výrazy jsou buď slovní druhy autosémantické, které mají ve větě vedlejší platnost větného členu (zájmena *kdo, který* aj., příslovce *kde, kdy, jak* atd.), nebo slovní druh synsémantický, který nemá platnost větného členu. Tímto synsémantickým slovním druhem je tradiční, školsky vymezovaný slovní druh podřadících spojek, jež nově ve shodě s K. Svobodou rozlišujeme na částice a spojky, uvažujeme o vedlejších větách částicových a spojkových. Zatímco částice samy o sobě kromě syntaktické závislosti signalizují jen modální význam vedlejší věty (oznamovací

že, tázací *zda*, částice *aby* atd.), spojky kromě syntaktické závislosti a modálního oznamovacího významu signalizují druh okolnostního významu časového, podmínkového, příčinného, připustkového (*když*, *-li*, *protože*, *i když* atd.). Zatímco spojky mohou být použity při vyjádření závislosti nejen na rovině souvětňečlenské, srov. ***I když oheň zvládneme, pořádně zamává se systémy*** (SYN2000), ale i větňečlenské, srov. *Staré paní by ani nenapadlo dát mi takovou věc, **i když** nepříliš cenou* (Golobová 60), u částic to není možné, užívají se jen na rovině souvětňečlenské při spojení vedlejší věty s větou řídicí. Za druhé zatímco spojkové věty jsou především větami příslovecnými, částicové věty jsou hlavně nepříslovecnými (předmětnými, podmětnými, přívlastkovými atd.). A konečně částice na rozdíl od spojek lze posunout dovnitř věty vedlejší (srov. níže 1.1). To jsou důvody pro opuštění tradičního pojmu slovního druhu spojka a pro nové (užší) pojetí spojky a nové (širší) pojetí částice, které zastáváme.

Poznámka 2. Zvláštním druhem souvětí je **osamostatňování souřadných vedlejších vět**,² při kterém před první vedlejší větou stojí zápornka *ne*, popř. *nikoli*, oddělená od podřadicího výrazu zpravidla mezerou, zřídka čárkou. Při tomto osamostatňování druhá věta vedlejší je v odporovacím poměru k první větě vedlejší. Nejčastěji jde o vedlejší věty příčinné s částicí *že* v první větě vedlejší, srov. *Se zlou jsem se u místních potázala. **Ne že** by mi někdo odepřel informace, **ale** jen s obtížemi jsem se domlouvala* (Růžičková – Kulijevyčová 158), u částice stává ve větě řídicí t-výraz *proto*, srov. *Eva si nechala určitou dobu na rozmyšlenou. **Ne proto, že** by to nechtěla dělat, **ale** proto, že byla dívka, která si vůbec nevěřila* (Kříženecký 132). U druhé vedlejší věty nemusí být odporovací poměr vyjádřen spojkou *ale*, ale i jiným výrazem, srov. [*n]ebyla tolik zastoupena vlastní tvorbou. **Ne snad proto, že** bychom nebyli schopni ji vytvářet, **spíš** byla obava, jak na ni budou reagovat naši příznivci* (Huvar 38), *Po odjezdu sester Elly a Věry do zahraničí jsem býval doma s maminkou a se služebnou. **Ne že** bych si neuměl hrát sám, **jenom** se mi nelíbilo zůstat v prázdném bytě* (Jerie 40), nebo nemusí být lexikálně vyjádřen vůbec, srov. *Prostě mi drobně škodil. **Ne že** by proti mně osobně něco měl, dělal to z úřednické přičinlivosti* (Riedl 86), [*p]artaj ve čtvrtém patře slyší, když někomu o dvě poschodí níž upadne lžice. **Ne že** by nám to tak vadilo, horší bylo, že netěsnilly dveře na balkoně* (Jerie 133). Méně časté jsou věty časové, srov. *Měla jsem o něj strach. **Ne když** ho pronásledovali, **ale** potom, když se stal biskupem* (SYN), účelové, srov. *O autobusech píší docela často. **Ne proto, abych** jejich provozovatelé jakýmkoliv způsobem chtěl pošpinit, **ale abych** upozornil na případy, které by se prostě stávat neměly* (SYN), podmínkové, srov. *Právě z této otázky musí vyplývat můj zásadní poměr k práci. **Ne jestli** za to dostanu zapláceno deset či dvacet tisíc, **ale jestli** chci pracovat a realizovat sám sebe* (SYN) atd.

Klasifikace souvětí se souřadnými vedlejšími větami v rámci FSRP vychází z formálněsyntaktického vztahu souřadnosti mezi vedlejšími větami, který je

² O osamostatňování vedlejších vět a větých členů jako o projevu obecného rysu vyrovnávání napětí mezi prostředky příznačnými pro mluvenou syntax a mezi prostředky typickými pro syntax psanou píše A. Jedlička (1974: 144–146).

vyjádřen souřadnicími (parataktickými) spojovacími výrazy. Jak jsme viděli, takové souvětí mívá zpravidla dvě věty vedlejší, velmi zřídka je těch vedlejších vět hodně, srov. *Věděl o svém hrdinovi, kde se narodil, jestli porod neprovázely nějaké zvláštní okolnosti, jaké měl dětské choroby, jestli byl hýčkaný, jestli kouří a pije, a kolik, má sestru nebo bratra, jaká je jeho dcera, a zdali ho manželka nepodvádí nebo nebije* (Nový 103).

V první fázi třídění souvětí se souřadnými vedlejšími větami se věnujeme sémantickosyntaktickým vztahům mezi vedlejšími větami. Mezi dvěma (řidčeji více než dvěma) souřadnými vedlejšími větami naprosto převažuje koordinace (odd. 1), řídka je oslabená koordinace (2), dále determinace a oslabená determinace (3). Zvláštní pozornost zaslouží apozice mezi dvěma souřadnými vedlejšími větami (4), která dosud nebyla popisována.³

V druhé fázi třídění u základních sémantickosyntaktických vztahů, jimiž jsou koordinace (1) a apozice (4), uvádíme především to, zda dochází k opakování podřadicího výrazu nebo zda jsou tam podřadicí výrazy rozdílné. Všimáme si u koordinace také elipsy podřadicího výrazu u druhé vedlejší věty.

V třetí fázi se u koordinace zabýváme významovými poměry (slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací) nebo u rozdílných podřadicích spojovacích výrazů jejich slovnědruhovou platností.

Uvedeme nyní hierarchickou klasifikaci souvětí se souřadnými vedlejšími větami podle sémantickosyntaktických vztahů mezi těmito větami do výše uvedených čtyř základních typů (1–4).

1. SOUŘADNÉ VEDLEJŠÍ VĚTY JSOU VE VZTAHU KOORDINACE

Dochází zpravidla k opakování podřadicího výrazu (1.1), k elipse podřadicího výrazu u druhé koordinačně spojené věty (1.2) a řidčeji k rozdílným podřadicím výrazům (1.3).

1.1 Opakování podřadicího výrazu

Výrazně převažuje typ, ve kterém podřadicí výraz první vedlejší věty je vyjádřen i u souřadné vedlejší věty, tedy opakuje se, mezi větami je souřadící spojka vyjadřující koordinaci v různých poměrech, nejčastější je slučovací, srov. *Dozví se, že jeho otec byl cirkusový klaun a že zemřel na infarkt* (SYN2000), *Americký ekonom Jeffrey Sachs výstižně hovoří o propastném rozdílu mezi tím, co by USA mohly poskytovat, a tím, co ve skutečnosti dávají* (Eichler 212), slučovací poměr bývá vyjádřen i pomocí souřadících dvouslovných spojovacích výrazů distantních, srov. *Málo jsme si uvědomovali, že jsme tam jednak dávno patřili, jednak že to byla Evropa, která byla naší přítomností obohacována* (Hořejší a 216), *Františkán*

³ U těchto čtyř typů jsou souřadné vedlejší věty v kontaktním postavení. Jen velmi zřídka bývají v postavení distantním, srov. *Když se ke knize konečně dostanu, jsou problémy, když si ji chci půjčit na delší dobu* (Capponi – Novák 163).

si totiž neustále na něco stěžoval, **jednou že** ho bolí nohy, **podruhé že** má žízeň a hlad (Bauer c 78), dále stupňovací, srov. V polovině března 1525 byli ještě přesvědčení, **že** se Češi podřídili římské kurii, ba **že** někteří se přímo zřekli své víry (Macek 257), odporovací: [J]e to myšlenka, **že** dějiny sice mají smysl, ten **že** je ale aktivně dějinám dáván (Havelka 199), Známy řecký autor komedií Aristofanes o filozofii prohlásil, **že** nestaví vzdušné zámky, nýbrž **že** dělá a ovlivňuje politiku (SYN2009PUB), [s]tát nemůže učinit **to, co** by bylo racionální, nýbrž pouze **to, co** stávající standardní operační procedury dovolují (Drulák 83), Ukázalo se však, **že** Habsburk není zas tak chudý, zato **že** je rázný a chytrý (Šmíd a 130), vylučovací: Neznamená to však, **že** by politické programy stran byly pokládány za nevýznamné či **že** by je teoretikové zabývalí se problematikou koalic podceňovali (Řichová 126). Mezi koordinovanými vedlejšími větami bývá příslovce *naopak* s vlastním lexikálním významem, které není spojovacím výrazem, ale je souvčetně relevantní, srov. [n]oví vládcí rozhodli, **že** Nikita Sergejevič Chruščov už nebude jejich vládce, *naopak*, **že** zmizí a nastoupí nová garda (Němec 218).

Zřídka mezi vedlejšími větami souřadící spojka není, srov. Lidi budou nadávat, **že** si nemohou vybrat, **že** není možnost konkurence, **že** se zdražuje (SYN2000). Mezi podřadícími spojovacími výrazy vedlejších vět bývá příslovce ve funkci spojovacího výrazu, srov. [v]íš, **že** musíš ještě ujít 16 kilometrů, jinak **že** v tom lese přes noc zmrzneš (Frýdlová 93), **Co** zde lze uplatnit a využít, resp. **co** je zde ceněno, se zafixuje (Vágnerová b 328), nebo souřadící spojka a příslovce *naopak*, které není spojovacím výrazem, ve spojení slučovacím, srov. Je možno předpokládat, **že** část našich odborných středních škol odpovídá neúplnému střednímu vzdělání v Německu, a *naopak*, **že** naše čtyřleté učební obory odpovídají německé střední škole (Machonin – Tuček 320), nebo silně vylučovacím, srov. běžně mluvené souvětí [p]řijí na klinikách mají celá muzea věci, **které** si tam dávají dámy, nebo *naopak* **který** tam uschovávají páni (Němec 82).

Částice *že*, *aby* bývají u druhé vedlejší věty posunuty dovnitř vedlejší věty, a to jen k určitému slovesu, nikoli za něj, srov. [v]íme jen, **že** se narodil v boiotských Eleutherách a za vlast **že** si zvolil Athény (Zamarovský 317), Kult smutku romantikům velel, **aby** prožívali lásku nešťastnou a jen o takové **aby** psali (Šmíd b 116).

Podřadící spojovací výraz se sice opakuje ve vedlejších větách, avšak v řídicích větách bývá rozdílný t-výraz, jde tedy už o rozdílné podřadící spojovací výrazy v širším slova smyslu, srov. [ž]enicha přijal jednak **proto**, **že** rodina Pospíšilových měla značné majetky v Bosně-Hercegovině, jednak **z toho důvodu**, **že** dědeček byl odvážný (Střecha – Žmolík 95).

Dvě souřadné vedlejší věty v uvedených dokladech spolu sousedily, mohou však být i v distantním postavení, jestliže jsou dále rozvity vedlejší větou. Pak opakování podřadících výrazů zpěvňuje souvětí svou stavbu běžně mluveného souvětí, např. u souřadného spojení dvou řetězců vedlejších vět, srov. A *najednou jsem měl takové pocity*, **že** vlastně vůbec nevím, co dělám, a **že** chci vědět, jak se ten jazz na kytaru hraje (Lacina – Prokop 186).

Dosud jsme uvedli souřadné vedlejší věty dvě. Mohou tam být i **více než dvě vedlejší věty**, které jsou v jednom stejném druhu koordinačního poměru. Např.

jen o sluchovací poměr jde v souvětí, kde na čtyři souřadné anteponované vedlejší věty se odkazuje zpět výrazem *to všechno* ve větě řídicí, srov. **že** *pan Kříž odpoledne třikrát zvítězil v kuželkách, že v hlavní ulici hořelo v komíně jednoho domu, že paní lékárníková porodila dvojčata, že do města přijede opět nové vojsko – to všechno a ještě další méně důležité novinky jsme už vyslechli a probrali* (Šindelář 47). Souřadící spojka bývá až mezi předposlední a poslední větou vedlejší, srov. *Utěšoval se, a jistě právem, že většina národa taková není, že ještě existují obětaví lidé, ochotní pomáhat druhým v nesnázích, a že jsou lidé usilující o kultivaci osobnosti* (Dienstbier 231). Stylově příznakové je opakování souřadící spojky *a* mezi všemi vedlejšími větami, srov. *[m]ůj smutek pramení [...] z faktu, že právě v tuto chvíli se schází soud a že já tam nejsem a že já tam nejsem potřetí* (Němec 158). V jednom souvětí však mohou být i různé druhy koordinačních poměrů, např. odporovací a vylučovací, srov. *Víra se nadějně upíná k budoucnosti nikoli proto, aby na minulost zapomněla nebo aby ji relativizovala, nýbrž aby také ji reformovala* (Hejdánek 76).

1.2 Elipsa podřadícího výrazu u druhé souřadné vedlejší věty

Souřadné spojení vedlejších vět bývá zpravidla vyjádřeno souřadící spojkou a jde o následující významové poměry, a to sluchovací, srov. *Microsoft si uvědomuje, že firmy mají různé potřeby a budou využívat různé kombinace obou operačních systémů* (SYN2000), odporovací, srov. *Věděl, že ho přes masku jasně vidí, ale její rysy se nikdy neodhalí* (SYN2000), *[b]yli v poválečném období uznávanými badateli, přestože nepěstovali teoretickou sociologii, ale více se přiklínili k řešení sociálních problémů* (Janák a kol. 79), odporovací, kde se děj první vedlejší věty kompenzuje dějem věty druhé pomocí příslovce *zato* jako spojovacího výrazu odporovacího, srov. *[m]ožná nechápe dodnes, že v okupované Praze jsme sice neměli legraci a kavárny plné svobody jako v Bratislavě, zato jsme obklopovali našeho milovaného náčelníka fyzickou láskou* (Němec 80), odporovací s konfrontací (spojku *ale* lze substituovat spojkou *kdežto*), srov. *Je pravda, že sláva někdy člověku zpřijemní život, ale jindy zase znepríjemní* (Žák 183), vylučovací, srov. *[m]u císař dal na vybranou, aby buď setrval v Čechách na svém místě, nebo jej doprovázel s tělesnou gardou na nadcházející uherský sněm* (Forbelský 575), *Domnívali se, že jsem utekl nebo se o to úspěšně snažím* (Němec 219), vylučovací spojka *nebo* bývá posílena příslovcem *naopak*, srov. *V reálné situaci v ní vždy existují aktéři, kteří považují dohodu za nespravedlivou, nevýhodnou, nebo naopak nesdílejí přesvědčení o nesmiřitelnosti či řešitelnosti konfliktu* (Znebejánek 113). U vztažných vět, které jsou v postpozici k hlavní větě, může být anakolut, protože vztažné zájmeno je při snaze vyhnout se nakupení vztažných vět nahrazeno zájmenem osobním, srov. *Hospodářský úspěch Japonska byl pro východní Asii mocným příkladem, ke kterému všichni ostatní vzhlíželi a snažili se jej napodobit* (SYN2010) (Čmejrková – Daneš 2011). Těsnější je souvětí, v němž souřadné vedlejší věty stojí v antepozici k hlavní větě, srov. *Když jsem zase od otce vstal a rozhlížel se po tom, bylo to pryč* (SYN2010). **Jestliže** *jsme u kořenů lóže Jan Amos Komenský mohli sledovat předešlým institucionálně zednářskou linii, a až v závěrečné fázi vystoupily silně do popředí celo-*

*společenské pohyby a faktory, pak při vzniku lóže Národ je tomu právě naopak (Čechurová 79).*⁴

Výjimečně může existovat elipsa celé druhé souřadné věty vedlejší, závisí-li na této větě ještě jiná věta vedlejší, srov. **Když totiž viděl celou moji zkázu a jak spím pod praporem, umluvil toho pana Kozu** (Brdečková 28).

Zřídka v souvětí, v nichž souřadnost mezi vedlejšími větami není vyjádřena souřadící spojkou, je podřadící výraz u vět stejné souvětňečlenské platnosti vyjádřen u první vedlejší věty a není vyjádřen u následující souřadně připojené věty, která je tak volněji připojena než předcházející typ (odd. 1) s opakujícím se podřadícím výrazem, srov. *Cítil jsem, že nic neprasklo, bude z toho maximálně monokl* (SYN2009PUB). U třetí vedlejší věty připojené souřadící spojkou může ovšem dojít k opakování podřadícího výrazu z vedlejší věty první, srov. *Pravdou zůstává, že se král Jan ztotožnil politicky s představiteli české šlechty, uznal jejich významnou úlohu ve správě země a že byl také šlechtou uznáván* (Spěváček 286).

Jak jsme viděli, dvě souřadné vedlejší věty spolu sousedily; mohou však být i v distančním postavení, když jsou dále rozvity i poměrně dlouhými řetězci vedlejších vět, srov. *Je rozdíl, jestli chápu člověka, s nímž nesouhlasím, jako do jisté míry jednotlivou osobnost, která v danou chvíli hlásá nějaký názor, s nímž nesouhlasím, anebo přijdu do styku s někým, koho si nevážím, protože ze zkušenosti vím, že je schopen říct cokoli, co se mu v danou chvíli zdá výhodné* (Burian – Kulhánková 93).

Zatím jsme uváděli souřadné vedlejší věty především dvě. Mohou tam být i **více než dvě věty vedlejší**, které jsou v koordinačních poměrech různých, např. slučovacích a stupňovacích, srov. **Přestože se nepodařilo ambiciózní cíle programu předsednictví naplnit a krize eurozóny dominovala a dále dominuje nejen mezinárodní scéně, ale zásadně ovlivňuje národní politiky členských i nečlenských zemí, k určitým posunům agendy G20 došlo** (Kozák – Weiss – Schulzová 55).

1.3 Rozdílné podřadící výrazy

Méně často u obou souřadných vedlejších vět bývají rozdílné podřadící výrazy. Uvozují zpravidla vedlejší věty stejné souvětňečlenské platnosti (I), zřídka souvětňečlenské platnosti různé (II).

(I) Vedlejší věty **stejně souvětňečlenské platnosti** jsou ve slučovacím poměru a jejich podřadící výrazy jsou stejného (a) nebo rozdílného (b) slovního druhu.

(a) Rozdílné podřadící výrazy bývají **stejného slovního druhu** a stojí mezi nimi **zpravidla souřadící spojka**. Jsou to zájmena, srov. *Židovské muzeum je dnes jediným muzeem v Česku, které je finančně soběstačné a jehož roční příjmy z návštěvnosti činí několik milionů* (SYN2000), příslovce, srov. **Jak bude vypadat Venušina místnost a kudy tam půjdete, je vaše věc** (Košanová 68), částice, srov. *Řekl jsem, že to neberu a aby neblbnul* (Stránský b 18), [b]yli shromáždění na místě vyzvání, **aby se rozešli, jinak že proti nim bude použito násilí** (Machovec 9),

⁴ Zde je nesprávně uvedena čárka mezi souřadnými vedlejšími větami.

Zavolal sekretářce, **at'** mu nepřepojuje žádné hovory a **že** tam pro nikoho není (Konopová 131), Císař pak prohodil, **že** Praha je vskutku nejkrásnější město světa a **jestli** si snad někdo myslí něco jiného (Šmíd a 168), Davenportovi bratři odmítli sdělit, **jestli** jsou skutečná média nebo **zda** provádějí kouzelnické triky (Simon 57), spojky, srov. Toto přání je umocňováno, jedná-li se o dítě prvorozené nebo **pokud** si rodiče přejí jen jedno dítě (Janošová 92), **Když** jsem pracoval jako asistent režie a **pokud** byla ve scénáři role rodiny s dětmi, obvykle jsem dostal za úkol, abych našel vhodné dětské herce (Graclík – Nekvapil 86), Ale **když** vstoupím do ODS, **pokud** se stanu Baníkovcem, nebo počítám-li se k muslimům či k občanům USA, je kmenová duše neustále ohrožena možností mého výstupu (Bílý 78), **Přestože** automobil dávno přestal být ve vyspělých zemích luxusní záležitostí a **i když** zácpy na dálnicích a zablokovaná města rázně snížily časový zisk i radost řidičů z rychlosti, bez vozu se dnes již prostě nelze obejít (Keller 44). **Jen zřídka** mezi podřadícími spojovacími výrazy **souřadící spojka není**, srov. Zavolal sestře, **že** přiveze dívku z Čech, **at'** nezve žádné z jeho bývalých (Frýdlová 201), stojí tam při eventuálním poměru vylučovacím příslovce, srov. **Jestliže** mu určí příliš vysoký cíl, event. **pokud** nejsou s ničím spokojeni, dítě získá pocit nedostačivosti (Vágnerová b 314).

(b) U vedlejších vět stejné souvětňčlenské platnosti rozdílné podřadící výrazy jsou i **rozdílného slovního druhu**, např. příslovce a částice, srov. Vyprávěli mi, **kam** chodí horolezít a **že** by mě vzali s sebou (Beránek 91), Vzájemně si sdělili, **kde** koho sebrali a **jestli** je tam ještě někdo další (Placák 114), Překvapeně kolegyně se dověděly, **jak** že je to s jejich manželem a **že** už se nechtějí vůbec vidět (Štěpánková 160), [ch]ci mít záruky: to, co řeknu, bude použito tak, **jak** odpovídá pravdě, a **ne aby** si z toho dělal, co chce (Pelikán – Havlíček 194), číslovka a částice, srov. [u]rčoval, **za kolik** se dají dál prodat nebo bude-li výhodnější je průmyslově zpracovat (Nový 95), spojka a částice, srov. **Přestože** je okolí ochotno pomoc poskytnout a **že** je tato pomoc snadno dostupná, oběť nemusí být schopna tyto signály rozpoznat (Kohoutek – Čermák 60), spojka a příslovce, srov. To se stalo, **až když** se mladé pokolení roztržilo a **kdy** se vývoj politického stranictví rovněž bral rozbíhavými cestami (Havelka 149), částice a zájmeno, srov. Obávala se, **že** přijde rozkaz k evakuaci a **co** pak udělá s dětmi? (Rottová 146), Ale **zda** právě on vraždil a **kdo** vraha poslal, na to ani on nenašel odpověď (Bauer b 224), zájmeno a částice, srov. Copak Darině dostatečně nezdůraznil, **co** k ní cítí a **že** to není nic přechodného? (Konopová 158), Už se asi nedozvíme, **co** se českému panovníkovi honilo hlavou, **zda** na něj příliš tlačil král Filip, nebo **zda** potřeboval vystrašit mladičkou novomanželku (Bauer a 40),⁵ Zakoktal jsem, **kdo** jsem a **že** si zatím sednu tamhle naproti (Houška 165), zájmeno a příslovce, srov. [b]yly v roce 1837 přeneseny na portál kostela Saint-Séverin ve stejnojmenné ulici, **kteřá** se nachází na levém břehu nedaleko odtud a **kde** je můžeme spatřit dodnes (Žák 155), částice a příslovce, srov. Není proto vůbec jisté, **že** budou rozpočty na následující roky méně úsporné

⁵ V obou souvětích je v hlavní větě predikát v záporu a vedlejší věty jsou v poměru slučovacím. Jestliže jsou v poměru odporovacím, pak lze uvažovat o tom, že jde o elipsu druhé hlavní věty, jejíž predikát je kladný, srov. Později ho ani tak neohromovalo, **co** ho potkalo, ale (ohromovalo ho) **že** to dokázal vydržet s minimální bolestí... (Balabán 63).

a **jak** se to podepíše na rozpočtu (Kozák – Weiss – Schulzová 98), příslovce a zájmeno, srov. **Odkud** přišli a **jakého** původu Mezerové byli, se dohady rozcházejí (Braunová 256).

(II) Jen velmi zřídka jsou věty **různé souvětněčlenské platnosti**, které jsou především **v poměru slučovacím**, např. příčinná a zřetelová, srov. spojka a spojovací výraz zájmeně-částicový v souvětí **Jelikož** rámcové rozhodnutí nemá přímý účinek a **vzhledem k tomu, že** představuje (pouze) mezivládní (unijní) akt třetího pilíře, a nikoliv akt komunitární, má rámcové rozhodnutí ještě dnešní rozdílné právní důsledky ve vnitrostátním právu členských států (Pikna 101), účelová a příčinná, např. částice a spojka, srov. **Aby** mu (povstání) čelil a **protože** se domníval, se děkabristické vize zrodily ze snadné dostupnosti evropských „revolučních“ myšlenek, uzavřel Rusko do sebe (Hanuš 151), nerealizovaná okolnost a časová, srov. [s]e lidé mohou určitým způsobem napojit na Boha, **aniž** by ho znali (zdůraznil T. H.) a **dříve než** by našli přístup k jeho tajemství (Halík 212). Zřídka je **poměr odporovací** s odstínem protikladu např. mezi příčinnou a účelovou větou, srov. Nevezme si prášek **proto, že** jej bolí hlava, ale **aby** jej nezačala bolet (Vágnerová a 565). Minimálně frekventovaný je **poměr vylučovací**, např. věta příčinná a podmínková, srov. V některých případech byla tato krutá smrt prominuta, buď **že** se jednalo o významného šlechtice, nebo **pokud** se dotýčný přiznal ke všemu, co od něho soudci chtěli slyšet (Šindelář b 201).

2. MEZI SOUŘADNÝMI VEDLEJŠÍMI VĚTAMI JE ZŘÍDKA OSLABENÁ KOORDINACE

Při stupňování děj věty druhé je ještě méně pravděpodobný než děj věty první, přitom podřadící výraz se opakuje, a to autosémantický, buď zájmeno, srov. Já jsem se nikdy nevyjadřoval, **koho** bych volil, **natož koho** volím (SYN), Nevěděla, **co** udělá, **natož co** řekne (Votýpka 101), nebo příslovce, srov. Ta netušila, **kde** se nachází, **natož kde** bydlí (SYN), nebo sysémantický, buď částice, srov. [J]á prostě nevěřím, **že** každý druhý z mých lupičů skončí za mřížemi, **natož že** by se mi každá druhá ukradená věc mohla ke mně vrátit (SYN), Jenže nezůstal mi čas ani na to, **abych** udělal sebemenší pohyb, **natož abych** něco podnikl (SYN), nebo spojka, srov. [J]e třeba pro ženu citlivé a zatěžující, **když** ji srovnám se svou maminkou, **natož když** se maminky dovolávám jako vzoru (Koucká 31).

Jindy se spojovací výraz neopakuje, je různý. Rozdílná zájmena, srov. Vlastně nemůžu úplně pravdivě napsat, **o čem** Roming vůbec je, **natož kdo** v něm hraje hlavní roli (SYN), zájmeno a příslovce, srov. [n]ikdo neví (,) **co** to grenadina je, **natož jak** vypadala (Zeman 234), rozdílné částice, srov. My jsme si totiž vůbec ani nevšimli, **že** se strýček divně tváří, **natož abychom** zaregistrovali nějakou jejich partnerskou krizi (Ondrouch 92), částice a zájmeno, srov. [n]ení jasné ani to, **jestli** vláda bude, **natož kdo** v ní bude sedět (SYN), částice a příslovce, srov. Po většinu času totiž ani nevěděl, **jestli** je Manoli naživu, **natož kde** se právě nachází (SYN), částice a spojka, srov. Nemáte sílu na to, **abyste** vztah učinili kvalitním bez dětí, **natož až** přijdou větší starosti (Holoubková 276), spojka a částice, srov. [n]lehnul prstem,

když moc zavírala lidi do vězení, **natož aby** v roce 1989 překonal strach podpisem nějaké petice (Rejžek 26).

Zcela zvláštní je doklad *Byla přesvědčená, že se nic neděje jen tak od sebe, leč (že) vše je pečlivě zrežirováno* (Vávra 69), ve kterém u souřadné vedlejší věty je elipsa částice *že*. Věta se spojkou *leč* je na samém okraji koordinačního odporovacího poměru, protože omezuje platnost předcházející věty tak, že se uvádí jediná okolnost, výjimka, za které věta první neplatí. Jde tak o oslabenou koordinaci. Je ovšem třeba dodat, že z hlediska věcného obsahu mezi oběma vedlejšími větami jde o determinaci, o nesoulad mezi věcnými obsahy obou vět.

3. DETERMINACE A OSLABENÁ DETERMINACE MEZI SOUŘADNÝMI VEDLEJŠÍMI VĚTAMI

Determinační poměr vysvětlovací příčinný vyjadřuje příslovce *totiž*, které spojuje dvě předmětné věty uvozené rozdílnými podřadicími výrazy, srov. *Vratme se k tomu, co jste řekl hned zpočátku, totiž že důležité bylo jet do zahraničí už se znalostí věci* (Klaus 25). Jen velmi zřídka tento poměr vyjadřuje spojka *neboť*,⁶ srov. *Druhý, vida, že jeho sokovi se dostává takové pozornosti, uvedl, že přece ví, jak velké prase jest možné vychovati, neboť že nyní má jedno ve chlévě* (SYN). Dále determinální poměr důsledkový vyjadřuje souřadící spojka *a proto*, která spojuje dvě podmětné věty, u druhé už se neopakuje částice *zda*, srov. *Je otázka, zda pilot Concordu o tom věděl, a proto nechtěl dopustit sjetí z rozjezdové dráhy* (Vokáč 39); důsledek je vyjádřen i souřadící spojkou *tedy* v anteponovaných vedlejších větách, srov. *Jsou-li vaše záměry jen trochu nekalé, tedy když se chcete místo plavání raději škvařit, je kamarád skvělým křovím pro vaše záměry* (Baránek 98). Vyjadřuje se i sekundární předložkou, která zapojuje t-výraz a vedlejší větu do předcházejícího kontextu, srov. *[J]e nutné klást důraz i na to, aby převzal odpovědnost i za újmu způsobenou proviněním, a v důsledku toho, aby podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy* (Holá a kol. 318).

Oslabený determinální poměr důsledkový důvodový, tedy fakt, který se vyvozuje z domněnky vyjádřené předchozí větou, vyjadřuje spojka *tedy*, srov. *[p]řispěchá člen rady Mojmir Hampl s názorem, že už jsou zřejmě na svém maximu, tedy že by se zvětšovat neměly* (SYN).

4. APOZICE MEZI SOUŘADNÝMI VEDLEJŠÍMI VĚTAMI

Vyskytuje se především v odborných a vědeckých textech a je to výrazný jev spisovné češtiny. U apozice stejně jako u koordinace a oslabené koordinace jsou překračovány tyto sémantickosyntaktické vztahy do vztahů referenčních (denotačních, obsahových). Zatímco pro koordinaci a oslabenou koordinaci je příznačná referenční různost souvětých členů (klauzí), tj. vedlejších vět, pro apozici je to (potenciální) referenční totožnost druhé vedlejší věty s předcházející vedlejší

⁶ Podrobněji o spojení *neboť* v systému současného českého souvětí srov. J. Štěpán (2017).

větou (týž denotát je označen vícekrát), druhá věta vedlejší označuje jiným způsobem stejný fakt jako předcházející vedlejší věta.⁷ U vedlejších vět se opakují podřadící výrazy u jednotlivých vedlejších vět (4.1) nebo u řetězců vedlejších vět (4.2) nebo jsou tam rozdílné podřadící výrazy (4.3). Mezi vedlejšími větami se užívají stejné souřadící spojovací výrazy jako u spojení apozičních hlavních vět. Apozici mezi souřadnými vedlejšími větami nebyla u nás věnována, pokud víme, žádná pozornost.

4.1 Opakování podřadícího výrazu u jednotlivých vedlejších vět

Pomocí souřadící spojky **čili** jsou to věty přívlastkové, srov. *V jeho pojetí kosmopolitní spravedlnosti se tak naplno projevuje představa, že politika by měla být funkcí morálky, čili že podoba systému politického rozhodování by měla záviset na závěrech morálně-filozofické rozvahy* (Dufek 128), věty časové, srov. *Jenže než se rytíř stal skutečným rytířem, čili než byl na rytíře pasován, musel projít několika stupni učení a výcviku* (Jančíková b 150), věty předmětné, srov. *Jejich struktura a funkce určují, jakou pro nás hrají roli, čili jaký pro nás mají význam* (Plzák 31).

Souřadící spojka **neboli** je u vět přívlastkových, srov. *Je to jeho známá věta, že „imanentní“ Trojice a ekonomická Trojice jsou totožné neboli že vnitřní život Nejsvětější Trojice a její působení v dějinách spásy jsou shodné* (Muchová 53), *[v]ždy uvažovala o takových profesích, které by mi ho pomohly uspokojit, neboli v nich by nějak sloužila lidem* (Hořejší b 265).

Dále vysvětlovací spojkou **totiž**, věty přívlastkové, srov. *Hromádka ve zmíněné knize vyslovil přesvědčení, že reformace dosud nevyřešila jeden ze svých základních úkolů, totiž že nepřinesla novou filosofickou koncepci* (Hejdánek 167), věty podmíněné, srov. *[z]dá se, že tu chybí poukaz k důležitému předpokladu, totiž že taková stimulační ztrácí biologický význam* (Nakonečný 153), předmětné, srov. *V některých případech je nesnadné rozhodnout, jde-li ve smyslu definice o náboženství, totiž vztahuje-li se ke skutečnosti transcendentní nebo jen imanentní* (Štampach 17).

Spojka **tedy** vyjadřuje, co vyplývá z předcházející věty, a to věty příslovecné prostředkové, srov. *Výběrový soubor je zkonstruován tak, aby byl statisticky reprezentativní – tedy aby reprezentativně zastupoval celý základní soubor* (Urban – Dubský – Murdza 141), věty podmíněné, srov. *Je naprosto samozřejmé, že i obecná psychologie zkoumá vliv sociálních a kulturních faktorů na psychiku člověka, tedy že se zabývá tímtež, čím psychologie sociální* (Kosek 35), předmětné věty, srov. *[p]rohlásil, že houby v této podivné asociaci rostlinu nějakým způsobem zvýhodňují, tedy že jejich funkce je pozitivní* (Markoš 29).

Především je to zvláštní souřadící spojovací výraz **tj.** vzniklý poklesem z věty *to je*. Spojuje věty předmětné, srov. *Za třetí lze tvrdit [...], že distinkce mezi oběma univerzalizmy není ve skutečnosti udržitelná, tj. že univerzální dosah určitých principů nebo hodnot vyžaduje i jejich univerzální ospravedlnění* (Dufek 136),

⁷ V textové lingvistice se na materiálu mluvené češtiny uvažuje o korekturách, rektifikacích, parafrázích a modifikačních explikacích (Müllerová 1983).

Zkoumá se také, zda jsou pozitivní volby vzájemné, **tj.** zda jsou sympatie opětovány (Říčan 138), podmětne, srov. Z pohledu partnera bývá důležité, jak tento člověk reaguje, **tj.** jak intenzivně hledá novou práci (Vágnerová a 746), přívlastkové, srov. [s]leduje práci takových filosofů, kteří za nějakou takovou syntézou směřují, **tj.** kteří chtějí do svého filosofického obzoru pojmout křesťanskou víru (Hejdánek 168), časové, srov. Filosof chce zkrátka vždy vědět, co vlastně podniká, když filosofuje, **tj.** když myslí (Hejdánek 185), účelové, Jsou i takové problémy, které si přináší filosof do svého myšlení, aby dosáhl jisté integrity životní, **tj.** aby včlenil své myšlení do svého života (Hejdánek 163), Aby naše doporučení byla účinná, **tj.** aby je vychovatelé dítěte přijali za své, je třeba vytvořit atmosféru porozumění (Matějček 218).

Bývá to i souřadící spojovací výraz *tz.*, vzniklý poklesem věty *to* znamená. Stává u věty předmětne, [p]ředpokládá, že se vše vlastně děje podle určitého plánu, **tz.**, že nějaká mysl ví dopředu o všech problémech (Michl 162), Složitou formální úvahou dospívá Rahner k tomu, že každé jsoucno je ve své vnitřní podstatě pluralitní, **to** znamená, že je jednotou v mnohosti (Muchová 52), u věty podmětne, srov. Zde je však ve smyslu abstinence důležité, aby nespoluagoval, **to** znamená, aby ve svém chování nebyl pacientem vmanipulován do určité role (Poněšický 92), u věty podmínkové, srov. Kdyby vás lékař v první linii [...] zanedbal jako člověka, **to** znamená, kdyby psychotherapeutickou složku zcela odstříhl, že byste se stal číslem, bylo by mu úplně jedno, jestli jste Tonda nebo Pavel (Janíček 66).

Dále to bývá apozice vedlejších vět za pomoci rektifikačních obrátů jako *jinými slovy*, *jinak řečeno*, (*nebo*) *lépe* (*přesněji*) *řečeno*, *konkrétněji* atd. Připojují věty přívlastkové, srov. Alespoň intuitivně nemá nikdo daleko k tušení, proč je vlastně anamnetický rozum tak výrazně selektivní, **jinými slovy**, proč jeho práce spočívá stejnou měrou ve vzpomínání jako v programovém zapominání (Horvath 126), předmětne věty, srov. Biologové mu říkají kopulační volání a přemítají, jaký může mít evoluční smysl, **jinak řečeno**, jakou může představovat výhodu (SYN), Myslim totiž, že svým primitivním, čistě praktickým způsobem kojeneček tuto otázku chápe, **lépe řečeno**, že ji žije (Říčan 87), V této fázi iniciační fáze jde o to, aby se politický problém „dostal na stůl“, **nebo lépe řečeno**, aby bylo dosaženo přiměřeného jednání (Fiala – Schubert 79), Peters a kol. ve své práci pouze zjistili, že existuje vztah mezi typy politických systémů a politickým outputem těchto systémů, **konkrétněji**, že určité typy systémů volí signifikantně častěji určité policie (tamtéž 114), příslovečné věty, srov. A nemáte-li si o čem povídat, **přesněji řečeno**, nemáte-li si oba dva jistého dne co říct, tak mlčte (Plzák 25), Když jsme se pak o tom bavili, **lépe řečeno** když se ostatní bavili na můj účet, všichni se shodli, že [...] (Bok 29).

4.2 Opakování podřadících výrazů u řetězců vedlejších vět

Spojovací výraz čili *jinými slovy* spojuje řetězec příslovečný způsobový, srov. [p]rvní (podmínka) zněla, že by se muselo jednat o jsoucno, které by bylo s to vrátit světu i našemu pobytu v něm jeho námi kdysi v mládí pocítovanou závažnost, **čili jinými slovy**, že by takové jsoucno muselo být něco, díky čemu by svět, o němž se ukázalo, že je pomijivý, pro nás nabyt v nějakém, ale nyní již zcela nedětského ohledu přece nějakého věčného smyslu (Sousedík 170).

Zvláštní souřadící spojovací výraz *tj.* spojuje věty časové, srov. *Než se stal Pavlem, jemuž z očí spadly šupiny a zase viděl, tj. než se stal člověkem víry ve svobodu a demokracii, neplatí o něm spíše nelichotivá charakteristika Šavla, který se zúčastnil kamenování i akcí úřadů proti křesťanům?* (Just 138).

4.3 Rozdílné podřadící výrazy

Souřadící spojka *totiž* apozičně spojuje podmíněné věty, srov. *To, čeho se delší dobu obával, totiž že čelí přímo francouzskému panovníkovi a nikoliv podřízeným velitelům, se u Řezna stalo skutečností* (Dostál 115), předmětné věty, srov. *Platí dokonce to, co o něm řekl Rádl, totiž že Ježíš nikdy nedal teoretickou odpověď* (Hejdlánek 243). Zde ovšem první vedlejší věta může být chápána i jako uvozovací řídicí věta k druhé vedlejší větě, srov. *Rádl řekl, že...* Dále jsou to věty přívlastkové, srov. *Pokračovat v dalším hledání však nebudeme způsobem, který Kant považoval za jedině možný, totiž že bychom se obrátili k nějakým domnělým „čistým pojům a priori“* (Sousedík 152), *[s]i dokážeme představit i případ, kdy je výše uvedená substituce povolena, totiž když se někdo k příslušnému propozicnímu postoji staví neutrálně* (Kolman 50).

Souřadící spojka *tedy* vyjadřuje, co vyplývá z předcházející věty u podmínkových vět, srov. *Pokud květy nebyly k dispozici, tedy když se svatba konala v zimě, nahrazovaly je stálezelené rostliny* (Jančíková a 62).

Spojovací výraz *tj.* vzniklý poklesem z věty spojuje podmíněné věty, srov. *Pro dítě je velmi důležité, zda je doma považováno za úspěšné či neúspěšné, tj. jakým způsobem je jeho reálný školní prospěch interpretován* (Vágnerová b 326), předmětné, srov. (rozdíl) *je v rámci počítačích systémů primárně odkazován k tomu, čím (či jakým typem procesorování) je způsobován, tj. jakými novými postupy může vznikat* (Bystřický a kol. 33). Mezi apozičními vedlejšími větami může stát i spojovací věta *to znamená*, srov. *Pokud jsem příliš poslušná ve vztahu s partnerem, to znamená, že se příliš podvoluji jeho přáním, musím dostat lekce, abych vyrovnala energie* (Blechová 69).

5. ZÁVĚREM

Klasifikované souvětí se souřadnými vedlejšími větami je na souvětňčlenské rovině syntaktického systému další syntaktickou jednotkou vedle složitějšího souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět. Oběma těmito jednotkám věnovala pozornost už německá lingvistika 19. století (Štěpán 1974), která popisovala psaný jazyk a která byla určena pro jazykovou praxi. Dnes se popisuje hlavně mluvený nespisovný jazyk. Současná jazyková praxe češtiny, která se nezabývá jen mluvenou češtinou s jednoduchým obsahem, ale v níž jde o formulaci psaných textů s náročnější myšlenkovou strukturou, vyžaduje zvýšený zájem o souvětí se souřadnými vedlejšími větami. Pomůže to při psaní odborných a vědeckých textů, jak ukazuje především souvětí s apozičním vztahem souřadných vedlejších vět. Dále to přispěje k **výzkumu spisovné češtiny**.

Snad se nám při popisu souvětí podařilo ukázat užitečnost formálněsyntaktického pojmu souřadnost, který je odlišný od sémantickosyntaktického pojmu koordinace, protože souřadnost vedlejších vět vyjadřuje nejen koordinaci těchto vět, ale i jejich pozici, determinaci atd.

LITERATURA

- BAUER, J. – GREPL, M. (1972): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- BERGEROVÁ, R. (1983): K otázce hypotaktických spojovacích výrazů v složeném souvětí s jedním koordinačním vztahem mezi vedlejšími větami. *Slovo a slovesnost*, 44, 105–111. Dostupné online na adrese: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2880>>.
- BERGEROVÁ, R. (1985): Ke kvantitativní charakteristice složeného souvětí s koordinačním vztahem mezi větami. *Slovo a slovesnost*, 1985, 28–37. Dostupné online na adrese: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3003>>.
- BERGEROVÁ, R. (1986): *Vliv odborného a uměleckého stylu na frekvenci vybraných charakteristik složeného souvětí s koordinací*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta.
- ČMEJRKOVÁ, S. – DANĚŠ, F. (2011): O dvou (a více) typech parataktického spojení vztážných vět. *Naše řeč*, 91, 14–33. Dostupné online na adrese: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8159>>.
- GREPL, M. – KARLÍK, P. (1986): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A. (1960): *Česká mluvnice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- HRBÁČEK, J. (1960): K otázkám několikanásobnosti přísudku. *Naše řeč*, 43, 4–18. Dostupné online na adrese: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4728>>.
- HRBÁČEK, J. (1965): O pojetí a klasifikaci tzv. složitého souvětí; typy souvětých konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 26, 27–35. Dostupné online na adrese: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1325>>.
- JEDLIČKA, A. (1974): *Spisovný jazyk v současné komunikaci*. Praha: Universita Karlova.
- MÜLLEROVÁ, O. (1983): Korektury, rektifikace, parafráze a modifikační explikace v odborném mluveném textu. In: K. Kučera, J. Štěpán (eds.), *Slavica Pragensia 26. Problémy stylistiky*. Praha: Univerzita Karlova, 119–126.
- PANEVOVÁ, J. a kol. (2014): *Mluvnice současné češtiny 2. Syntax češtiny na základě anotovaného korpusu*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- SVOBODA, K. (1972): *Souvětí současné češtiny*. Praha: Universita Karlova.
- ŠKODOVÁ, S. (2009): *Pseudokoordinace v syntaxi češtiny*. Liberec: Nakladatelství Bor.
- ŠTĚPÁN, J. (1974): Souvětí s řetězovou závislostí. *Slovo a slovesnost*, 35, 26–32. Dostupné online na adrese: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2215>>.
- ŠTĚPÁN, J. (1977): *Složitě souvětí s řetězovou závislostí*. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠTĚPÁN, J. (2009): K pojmům-termínům koordinace a parataxe v nejnovějších popisech české syntaxe. *Jazykovědné aktuality*, 46, 4–11 Dostupné online na adrese: <<http://www.jazykovnednesdruzeni.cz/JA0912.pdf>>.
- ŠTĚPÁN, J. (2011): Souvětí s řetězovou závislostí vedlejších vět (se specifickým zřetelem ke kontaktním dvojicím různovětných podřadicích spojovacích výrazů). In: F. Štícha (ed.), *Kapitoly z české gramatiky*. Praha: Academia, 1043–1080.

ŠTĚPÁN, J. (2013): *Souvětí současné češtiny*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. Dostupné online na adrese: <<https://sites.google.com/site/mluvnicecestiny/publikacni-vystupy>>.

ŠTĚPÁN, J. (2017): Spojka *neboť* (K metodologii současné souvětě syntaxe). *Jazykovědné aktuality*, 44, 17–28. Dostupné online na adrese: <http://www.jazykovednesdruzeni.cz/JAI_7_1_2.pdf>.

ŠTÍCHA, F. (2013): Gramatika souvětí. In: F. Štícha a kol., *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 787–883.

TRÁVNÍČEK, F. (1951): *Mluvnice spisovné češtiny, 2. Skladba*. Praha: Slovanské nakladatelství.

EXCERPOVANÉ SOUČASNÉ ODBORNÉ A BELETRISTICKÉ TEXTY⁸ A ELEKTRONICKÝ KORPUS

Balabán, M., Cestami kulhavého Jákoba, 2011 – Baránek, T., Jak sbalit ženu, Havlíčkův Brod 2006 – Bauer, J. a, Tajnosti královských trůnů, Třebíč 2005 – Bauer, J. b, Ženy z rodu Přemyslovců, Frýdek-Místek 2012 – Bauer, J. c, Král nezná bratra, Brno 2013 – Beránek, J., Hovory s Petrem Kolářem, Brno 2001 – Bílý, J., Vidím v tobě Boha, vidím v tobě Bohyni, 2014 – Blechová, Z., Osudový partner, 2012 – Bok, R., Jsem kaskadér, 1999 – Braunová, A., Kouzlo keramiky a porcelánu, 1985 – Brdecková, T., Ještě jsem tady, 2005 – Bystřický, J. a kol., Mediální moderna, Červený Kostelec 2014 – Capponi, V., Novák, T., Sám sobě dospělým, rodičem i dítětem, 1993 – Čechurová, J., Čeští svobodní zednáři ve XX. století, 2002 – Dienstbier, Z., Původním povoláním lékař, 2007 – Dostál, T., Poslední vítězné tažení císaře Napoleona, České Budějovice 2008 – Drulák, P., Teorie mezinárodních vztahů, 2010 (2003) – Dufek, P., Úrovně spravedlnosti, Brno 2010 – Eichler, P., Mezinárodní bezpečnost v době globalizace, 2009 – Fiala, P., Schubert, K., Moderní analýza politiky, Brno 2000 – Forbelský, J., Španělé, Říše a Čechy v 16. a 17. století, 2006 – Frýdlová, P., Ženy mezi dvěma světy, 2008 – Golobová, M., Děvče na zabití, 2005 – Graclík, M., Nekvapil, V., Tři oříšky pro Popelku, 2014 – Hanuš, J. (ed.), Dějiny kultury a civilizace Západu v 19. století, Brno 2002 – Havelka, M. (ed.), Spor o smysl českých dějin 2 1938–1989, Praha 2006 – Hejránek, L., Filosofie a víra. Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti II., 1999 (1962) – Holá, L. a kol., Mediace a možnosti využití v praxi, 2013 – Holoubková, M., Na konci cesty nás čeká poznání, 2001 – Horyna, B., Kapitalismus: mýtus jednoho slova, 2014 – Hořejší, J. (ed.) a, b, Křeslo pro Fausta, 2011, 2012 – Houška, V., Vzpomínky reakcionáře a kverulanta, 2002 – Huvar, M., Takový Žalman, Brno 1996 – Janák, D. a kol., Počátky sociologie ve střední Evropě, 2014 – Jančíková, E. a, Historie svateb od nejstarších dob do současnosti, 2012 – Jančíková, E. b, Jak se kdysi..., 2013 – Janíček, J., Cyril Höschl, 2004 – Janošová, P., Dívčí a chlapecká identita, 2008 – Jerie, P., Pro koho je medicína?, 2009 – Just, V., Poklona není můj obor, 1996 – Keller, J., Až na dno blahobyti 2005 (1993) – Klaus, V., Mezi minulostí a budoucností, Brno – Praha 1996 – Kohoutek, T., Čermák, I. eds., Psychologie katastrofické události, 2009 – Kolman, V., Idea, číslo, pravidlo, 2011 – Konopová, L., Ukradená objety, 2014 – Kosek, J., Člověk je (ne)tvor společenský, 2004 – Košanová, M., Čarodějnický slabikář, 2011 (2002) – Koucká, P. (ed.), Jiřina Prekopová, Jaroslav Šturma. Výchova láskou, 2012 – Kozák, K., Weiss, T., Schulzová, H. a kol., Dopady krize v euroatlantickém prostoru, 2012 – Kříženecký, J., Eva Olmerová, 2007 – Lacina, J., Prokop, M., Krásný ztráty 2, 2006 – Macek, J., Víra a zbožnost jagellonského věku, 2001 – Machonin, P., Tuček, M. a kol., Česká společnost v transformaci, 1996 – Machovec, M. (ed.), Pohledy zevnitř, 2008 – Markoš, A. (ed.), Jazyková metafora živého, Červený Kostelec 2010 – Matějček, Z., Praxe dětského psychologického poradenství, 2011 (1991) – Michl, J., Funkcionalismus, design, škola,

⁸ Místo vydání je uvedeno jen tehdy, nebyla-li jím Praha. Užívá-li se ojedinele jiného vydání než prvního, uvádí se také rok 1. vydání.

trh, Brno 2012 – *Muchová, L.*, Vyslovit nevyšlovitelné, Brno 2005 – *Nakonečný, M.*, Základy psychologie, 1998 – *Němec, J.*, Nepodávej ruku číšníkoví, 2011 – *Nový, P.*, Dušan Klein aneb Jak režisérům chutná život, 2003 – *Ondrouch, M.*, Nic nového o mužích, 2013 – *Pelikán, J.*, *Havlíček, D.*, Psáno z Říma, psáno ze Ženevy, Olomouc 2013 – *Pikna, B.*, Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu, 2007 – *Placák, P.*, Cestou za dobrodružstvím, 2001 – *Plzák, M.*, Klíč k výběru partnera pro manželství, 2006 (1975) – *Poněšický, J.*, Úvod do moderní psychoanalýzy, 2003 – *Rejžek, J.*, Z mého deníčku. Druhá porce 2003–2009, 2010 – *Rottová, I.*, Doktorka ze Ženevy, 2001 – *Růžičková, Z.*, *Kulijevyčová, M.*, Královna cembala, 2005 – *Řezáč, T.*, Sága o letu a ohni, 1984 – *Řičan, P.*, Psychologie náboženství, 2002 – *Říchová, B.*, Přehled moderních politologických teorií, 20006 – *Sousedík, S.*, Kosmologický důkaz Boží existence v životě a myšlení, 2014 – *Spěváček, J.*, Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346, 1994 – *Stránský, J.*, b, Stařec a smrt, 2008 – *Střecha, J.*, *Žmolík, V.*, Příběhy předmětů, 2012 – *Šimon, K.*, Omyly a podvody hledačů magie a kouzel, 2000 – *Šindelář, V.*, a, Paměti pražského kata, 2004 – *Šindelář, V.*, b, Cesta na popraviště, 2013 – *Šmíd, Z.*, a, Jak jsme se nedali, 2002 – *Šmíd, Z.*, b, O pokroku od boku aneb jak se zdokonalujeme, 2011 – *Štampach, O. I.*, Malý přehled náboženství, Tišnov 1993 – *Štěpánková, I.*, Žena v plusu, 1996 – *Urban, L.*, *Dubský, J.*, *Murza, K.*, Masová komunikace a veřejné mínění, 2011 – *Vágnerová, M.*, a, Psychopatologie pro pomáhající profese, 2012 (2004) – *Vágnerová, M.*, b, Vývojová psychologie. Dětství a dospívání, 2012 (2005) – *Vávra, J.*, Moc a nemoc televize Nova, 2013 – *Vokáč, P.*, Nevyjasněné záhady II. Tisíciletí, Třebíč 2003 – *Votýpka, V.*, Aristokrat, Praha – Litomyšl 2010 – *Zamarovský, V.*, Řecký zázrak, 1972 – *Zeman, J.*, Praha, největší ostrov nevykopaných pokladů, Díl I., Třebíč 2005 – *Znebežánek, F.*, Mezi konfliktem a kooperací, 2013 – *Žák, J.*, Kdyby nám Paříž vyprávěla, Brno 2002.

Český národní korpus – SYN2000, SYN2005, SYN2009PUB, SYN2010, SYN, Ústav Českého národního korpusu. Dostupný z: [www: <http://www.korpus.cz>](http://www.korpus.cz).